

A felemelkedő Európa

A felemelkedő Európa címmel vaskos és érdekes könyvet írt Csaba László, az ismert közgazdász. Ebben arra is keresi a választ, hogy a szocializmus örökségét maguk mögött tudó országok csoportjából melyek azok, amelyek a felemelkedő, és melyek, amelyek a haladó nemzetek sorába kerülnek, és miért.

- Könnyen megmondható, hogy mik a felemelkedés tényezői?

Csaba László:

- Azt gondolom, hogy nincs egyértelmű válasz. Bizonyos tényezőknek biztos, hogy van szerepük, de ez nem biztos, hogy elég. Tehát olyan ország, amelyikben a jogállamnak, állam, társadalom, gazdaság elválasztásának semmiféle hagyománya nincsen, azok nem nagyon jutnak előre, mert ott különféle kerülőutakon visszajutnak arra a helyzetre, ahol ezek mind egybefonódnak és egy alacsony szintű rossz egyensúlyt hoznak létre, ami a szegény országokat jellemzi. Aztán az is igaz, hogy nincs történelmi meghatározottság, mert Európában az igazán sikeres államok mondjuk Finnország meg Írországok azok, akik még ötven-hatvan évvel ezelőtt sehol sem voltak, vagy a posztkommunista országok közül a Balti-államok, melyek nem is léteztek ebben az időszakban, és mégis sikeresek. Biztos, hogy van szerepe a gazdaságpolitikának, annak a szakszerűségének, annak, hogy van-e a társadalomban valamifajta törekvés arra, hogy milyen irányba akarnak menni. Tehát ahol nincs fix pont, nincs társadalmi konszenzus a helyes értékek tekintetében, a helyesen értve azt, hogy javuljanak a szabadság és a jólétnek a viszonyai. Ha van konszenzus a helyes ügyekben, akkor lehet előrehaladni. De valószínűleg még más feltételek is szükségesek, hogy valaki ne legyen nagyon messze például a növekedési centrumoktól. Klasszikus példa e tekintetben Mongólia és Kirgízia, ahol a helyi kormányok nagyon lendületes reformpolitikát folytattak, de ők annyira kiesnek mindenből, hogy oda nem megy egy befektető, oda nem megy egy újságíró, velük nem történik semmi.

- Ezek szerint sokat tulajdonít a gazdaságföldrajznak, csak éppen hogy az előbb mondott balti példával egy kicsit rá lehet cáfolni erre, talán azért Magyarország jobb helyen van, mint a balti államok közlekedési szempontból. Nagyon érdekes az a vélekedés, amit nagyon sokan mondtak nálunk, hogy a szocialista-kommunista örökség lényegében a poszt szocialista országoknak hasonló utat jelöl ki. Ön ezt vitatja már azzal is, amit eddig elmondott, én meg azzal vitatom, hogy mit mutatnak a statisztikák. Ugye voltunk éllovasok, most sereghajtók vagyunk. Engem ebben az lep meg, és kérdezem is, hogy ez igaz lenne, hogy ennyire hamar le lehet csúszni, ilyen ingatag egy ország gazdaságpolitikai biztonsága?

Csaba László:

- Azért kell a gazdasági kérdéseket időről-időre végiggondolni, megnézni a statisztikákat és összehasonlításokat készíteni, mert az elmúlt negyed században hihetetlen módon felgyorsult a világ fejlődése. Bizony igaz, hogy attól, hogy valaki történelmileg valamikor élenjáró volt, mint Németország,

attól lehet ma Európa beteg embere, mint Németország. Bizony Magyarország, amelyik a 90-es évek végén még a reform országok élcsapatába tartozott, a fenntartható növekedés pályájára állt, jelenleg minden mutatója szerint lemaradóban van, most már nemcsak a leginkább élenjáró balti államok mögött, hanem egy sor más ország mögött is, mint amilyenek az ibériai országok vagy az észak-afrikai országok. Tehát bizony el lehet veszíteni a történelmi előnyt. Az embernek aggódnia kell, mert az útviszonyoktól a felsőoktatáson keresztül a pénzügyi mutatókig mindennek az alakulása aggodalomra ad okot.

- Ha egyik oldalról nézem mindazt, amit elmondott, akkor azt mondom, hogy ez pozitív is, mert van remény legalább, van egy olyan remény, hogy ha másnak sikerült, akkor nekünk is viszonylag hamar sikerül felkapaszkodnunk, ami most azért még annyira nem látszik. Megpróbálom idézni, amit a könyvében mondott, mert felsorol ilyen fejlődést meghatározó tényezőket. Az egyik a földrajzi helyzet, ezt már részben tárgyaltuk, a másik a pályafüggőség, aztán még lesz néhány és ki is szeretnék rá térni, de nem tudom mit jelent a pályafüggőség.

Csaba László:

- A pályafüggőség azt jelenti, hogy a mai mozgásterünket meghatározza a tegnapi meg a tegnapelőtti cselekedetünk, meg az, amit nem tettünk meg egy bizonyos időszakban. Például egy országban látták, hogy a pénzügyek tekintetében nagy az egyensúlytalanság és látták azt, hogy egyetlen sincs Európában, amelyik fegyelmezetlen pénzügyek mellett tartósan növekedni tud, mégse tettek semmit az államadósság növekedésének a megállítására. Ez a tény meghatározza, hogy milyen Magyarországnak a mozgásteré. Bárki is van kormányon, a befektetők abból indulnak ki, hogy ez tíz éve nem történt meg. Miért pont most adnának hitelt az intézkedéseknek, akkor is, ha az intézkedések némelyike brutálisan erőszakos, hogyha az intézkedéseknek a mértéke akár a Bokros-csomagéhoz is hasonlítható. A múlt bizonyos értelemben meghatározza a jelent és a pályafüggőség, azt mondja, hogy ezek a hitelvesztések, a tévedések nem egyszerűen a múltnak a homályába vesző dolgok, hanem ez itt van benne a mai lehetőségeinkben.

- Ön ennek a fejlődést meghatározó tényező-sorozatnak az egyik elemeként, és úgy érzékeltem, hogy fontos elemeként említi a kultúrát. Nem szoktuk meg gazdaságpolitikusoktól, közgazdászoktól, hogy a kultúrát ilyen tényezőként emlegetnék, miközben az ember valahol belülről pontosan érzi, hogy talán az egyik legfontosabb.

Csaba László:

- Ez biztos, hogy így van. Tapasztaljuk, hogy minél bonyolultabb egy társadalom, annál inkább előjönnek azok az elemek, amit magyarul társadalmi tőkének hívunk, amibe pontosan ezek tartoznak bele, mint a bizalom, a kiszámíthatóság, átláthatóság, tehát amit a gazdaság emberi és kulturális oldalának tekintünk. Nagyon izgalmas dolog az, hogy ennek a jelentőségét a vállalkozók sokkal hamarabb fölismerték, mint az elméleti közgazdászok. Amikor az ember akár tíz éve, akár öt éve megkérdezett egy befektetőt, hogy miért jön egyik országba és miért nem megy egy másik országba, tízből kilenc ezekre a tényezőkre utalt. Azt, hogy egy országban jogállam van, szavahihetőség van, egyfajta emberi kiszámíthatóság...

- Viselkedéskultúra. •

Csaba László:

- Ez a legnagyobb mértékben az, és hogy ez van-e vagy nincs, ez nagyon nagy mértékben meghatározza azt, hogy a konkrét technikai-gazdasági megoldások hogyan működnek. Gondoljunk arra, hogy Finnország éppen amiatt, mert az ő társadalmi tőkéje igen erős, mert az emberekben erőteljes a szavatartás, a pontosság, a teljesítményorientáció, finn esetben egy szerződés lehet egy oldal, a német esetében ez húsz oldal, minél inkább keletebbre megyünk, annál hosszabb és részletesebb szerződés kell. Maga az a tény, hogy nem kell húsz oldalt megírni, a finnel való üzletelést fölgyorsítja és ez üzenetértékű. Tehát az élet minden területén azt látjuk, hogy ez nagyon fontos, és sajnos Magyarországon és a közép-európai országokban azt látjuk, hogy az elmúlt években ezek a társadalmi tőkeelemek inkább pusztultak, semmint épültek volna.

- *Egy külföldi kritikus a könyvre azt mondta, hogy kifejezetten provokatív. Miért?*

Csaba László:

- Az a gondolat mondjuk, hogy a kommunista múltra való hivatkozás az túlhaladottá vált, vagy az a gondolat, hogy a nem mérhető tényezők a gazdasági teljesítményt nagyobb mértékben befolyásolják, mint hogy egy országban mennyi a beruházás, ez szembe megy a főárammal, az általános közvélekedéssel, és ezért nyilván provokálja az olvasót.